

nincsenek, mert az EMIR azon kívül, hogy az író t hivebben és bősé-
 sebben akarja honorálni, mint a Helikon, egyetlen szóval sem utalt
 arra, hogy az olvasót korszerűbb és jobb olvasmánnyal, s határozot-
 tabb tartalmakkal, biztosabb irányba akarja vezetni. Sőt, ahogy az EMIR
 első kiadványa, Károly Sándor „Láng” című regénye igazolja,
 az új erdélyi magyar írói csoportosulás ugyanazon a visszaható ideo-
 lógiai vonalon fejlődik fel, mint amelyen a Helikon évek óta céltuda-
 tosan mozog. Az EMIR semmiféleképp sem haladja meg a Helikon
 világnézeti elhelyezkedését: ideológiailag az EMIR is a magyar fas-
 izmus előretolt állása. Nem paradox ez a megjelölés még akkor sem,
 ha Károly Sándorral kapcsolatban hangzik el, Károly Sándort ugyan
 polgári olvasója eddig liberális, pacifista, technokrata európeérnek
 látta; ez az eltolódás azonban ép' azért következett be, mert a vajdó-
 és letűnő világrendek szemben-állása ma már annyira kézenfekvő,
 hogy a két arcvonal között minden „világnézetfelettség” és (polgári)
 intellektuális áramlat fölszivódott, s az író akarva nem akarva, álarc-
 ban vagy álarc nélkül, jobbra vagy balra vallomást tartozik tenni.
 Viszont a polgári idealizmus bármely támaszpontján vesztelő író-
 amikor a fasizmus kisöpri lábai alól a liberalizmust, csak egyet tehet:
 a visszafordulást osztálya védelmi vonalába, — a fasizmusba. Hogy
 Károly Sándor kisebbségi sors-regényében mennyire e maszk mögötti
 fasizmusról van szó, azt a regény problémája bizonyítja, mely abban
 foglalható össze, hogy az egyén miként függ az államrendtől és, hogy
 az államhatalom megváltozásával mi a megváltozó államrend jelen-
 tősége. Igaz ugyan, hogy ez a probléma általunk fogalmazott tétele-
 zésében csak a könyv első részében jelenik meg, a továbbiakban azonban
 még ez a vonatkozás is elvész, s a regény szimplifikált tehetetlen li-
 terarizmusában a dilettantizmust súrolja. Az író magyar nemzeti fáj-
 dalma és érzelmei a regény hőseiből mindenütt kiütököznek, ezek a
 megnyilvánulások azonban már annyira idegenek, hogy még az az
 olvasó is hamisaknak érzi, akit még mindig magyar páthosz dagaszt.
 Pedig mi mindent lehetett volna ebből az anyagból kihozni! — Az
 impérium változás előtti lázadó román falvak; a menekülő régi im-
 périum; a talaját veszített magyar bürokrácia kapkodása: — mind
 olyan mozzanatok, amikbe bele lehetett volna sűríteni az egész har-
 madik rend már ekkor mutakozó kétségbeesését. Károly Sándor
 mindezekből csak a fajgyűlölet tüneteit markolja ki, s „időszerű kér-
 désnek” csak a román nő és magyar férfi elválását és találkozását te-
 kinti, s közben teljesen elsikkad a háttér, a tulajdonképpeni probléma:
 a felborulás éveinek történelmi és társadalmi távlatá. A könyv előszá-
 vában ezek után joggal állapíthatja meg az előszóíró, ha nem is mali-
 ciózus értelemben, ahogyan mi értjük, hogy: „a kisebbségi irodalom
 nagyban-egészben bizonyos háborítatlanságnak jutott birtokába”. Az
 ilyenfajta irodalomnak a háborítására ugyan ki gondol? Ha az
 EMIR megmarad ezen a vonalon, akkor bizonyos az, hogy senkisé-
 meg fogja háborítani azt az irodalmi megmozdulást, amely az előszóíró
 szerint Károly Sándor regényével „az erdélyi irodalom új korszakba
 lépését” jelenti.

(Cluj)

M. N. J.

UJ MAGYAR ÍRÓ: HAMVAS H. SÁNDOR. Az uralkodó irodalom
 legmegtévesztőbb eszköze (tul a jelenségek irreális beállításán,
 vagy az egyáltalán nem általános, nem jellemző, de annál jelentékte-
 lenebb helyzetek, problémák átlátszó célú fejtegetésén), hogy egy apró
 részjelenséget úgy rajzol meg, hogy a jelenség ellentmondásai, a benne

ágaskodó hibák nagyjából kitűnnek ugyan, de azot túl teljes táncstaltságban hagyják az olvasót az író véleménye felől: nevezetesen, hogy lehet-e remény arra, hogy valamikor a kipellengérezett torz rész jelenség már csak kellemetlen történelmi emlék lesz, vagy a bajok elmérgesedésébe kell belenyugodni? Szükségszerű velejárója-e a szemléltérszhiba az egész uralkodó társadalmi formának s így csak vele együtt, vagy azon belül is kiküszöbölhető? Ha pedig csak az új társadalom viszonyai szüntethetik meg a részjelenségben kidomborított bajokat, jelentkeznek-e már s melyek azok az erők, amelyekből az új társadalom megszervezését az olvasó remélheti? Bizonyos, hogy szóbanforgó írók legnagyobb részét témáik ilyen elmélyítésére hiába is kérnők meg, mert vagy nem érdekli őket az ilyen — a művészet szent berkeitől oly idegen — szempont, vagy olyan individuális, eredeti „elmélyítést” kapnának, amelyben alig lenne köszönet. Az öntudatos író azonban ma szigorú korparancsnak érzi, hogy a társadalmi jelenségek fejlődési irányáról biztos tájékozódást szerezzen, ha már a bomló intézményekben vergődő emberekről s az eligazodást kereső embereknek ír; az öntudatos író nem tartja érénynek olvasóinak, „hajótörött életű kortársainak” a megtévesztését. Mert nem lehet vitás, hogy igazi írónak feladata-e problémáit a fenti irányban is megvilágítani, vagy nagyobb művészi érény-e, ha az olvasó jogos érdeklődése előtt szemérmesen elhallgat, s tárgyát ködbeburkolja? A vitának csak ott lehet helye, hogy milyen eszközökkel érheti el az író tárgyának előbbi értelmű elmélyítését? Nem kell okvetlenül a szöveg közé ékelni politikai vád- és védő-beszédekre, meztelen programszakaszokra gondolni, (viszont azt sem állíthatjuk, hogy ez a módszer minden körülmények között elvetendő.) Azért alkotó művész az író, hogy megtalálja a sokszerű esetekben a legjobb módot. Van eset ahol egyetlen szó, vagy mellékgondolat már határozottá teszi a problémát s kizárja, hogy fölötte, mint talány fölött, tévelyegjen az olvasó.

A sokféle elmélyítési lehetőség egyikének érdekes példáját adja Hamvas H. Sándor regénye.¹ Mi ez a regény? Napjaink uralkodó társadalmának — alapvonásaiban mindenütt egyforma — élete, jellemző keresztmetszetben: egy budapesti bérház lakói életének a feltárása. A regényben szimultán módon együtt látjuk a mai társadalom legjellemzőbb típusainak az életét azokkal a kivezető szálakkal, viszonylatokkal, amelyekkel valamennyien az egész társadalom életébe bele vannak szöve. És ép' azért mert a regénybeli emberek annyira jellemző termékei a mai társadalomnak, hogy szinte bármelyikükben millió hasonló típusait ismerjük fel, mondhatjuk, hogy a bérház átlátszóvá röntgenezett falain belül a mai társadalmi szerkezet agonizálását figyelhetjük meg, a kb. száz ember pucér hétköznapi sorsában.

A regény alakjai (családjai) úgyszólván személyes ismerőseink: a csak vegetáló, dolgozó-evő-alsó, problémátlan típusokon kívül a sokféle kispolgári arc: a ráfartó suszter-házmesterék s a szervezett szocdem munkás, aki a fiából urat akar iskoláztatni s zongorát vásárol, mert a szakszervezeti titkárnál is látott egy olyat; a borbélyék, akiknek van egy döglődő üzletük, tehát a „nagysága” a lumpenproli asszonnyal végezteti el a munkáját hulladékokért; a beteg munkanélküli kilakoltatott családjával; az óvadéksikkasztó előkelő szélhámós úr; a soffór, aki halálra veri felnőtt leányát, mert egy éjjelre kimerészkedett az „érény” szigorú börtönéből; a postáséki akiknek szentimentális életét is felborítja a vejük munkanélkülisége; az otthon mosogató-főző férfiak, akiknek a feleség keres kenyeret; főbérleők, akik a mindig bizonytalanabb albérlői pénzekből tengődnek; a fiatal lány,

akit elősdi „barátja“ tart hatalmában, hogy alkalmi ismeretségei után lehøjjon s neki pénzt szerezzen még akkor is, amikor a luesz már elkezdte elcsigázott fiatal testét; a leépített munkavezető, aki utálkozva szenteskedik éhező családja érdekében némi egyházi morzsákért; a nagypolgár, aki hivatalnoka feleségének nyílt-titkos barátja; a szocialista, aki nagyon értelmes ember s így a lakók csodálkoznak, amikor elviszik a detektívek; a fiatalember, aki börtönből szabadult, de állandóan figyelik; néhány öntudatos munkás, stb., stb. Napjaink olyan jellemző „újnyomata“ ez a sokszálú regény, amelyből valaha a kutató újraalkothatja képzeletében az egész mai társadalom képét.

Szerző aránylag könnyű helyzetben volt széleskörű témája miatt, mert az előbbi értelmű (mondhatjuk: szociológiai) elmélyítéshez semmi egyebet nem kellett tennie, mint egyszerűen tárgyilagosságra törekednie a szó komoly értelmében. Persze, minél kisebbkörű valamely jelenség, annál lehetetlenebb tárgyilagos ábrázolása, mert a jelenségek mérlegelése csak az összes többi jelenségekhez való szerves viszonylataik mérlegelésével teljes s jelentőségük sem elszigetelten, hanem csak a viszonylatok érzékeltetése nyomán világlik ki. Szerző által, hogy sok emborsorsot világít meg egymás mellett, valamennyinek a helyzetét objektívebben mutatja be az ellentétek s főleg a feltárt viszonylatok által. Szerzőnek széleskörű témáján belül egyszerűen a társadalmi valósághoz ragaszkodva kellett megrajzolnia a különböző társadalmi rétegek egyöntetű, ugrásszerű, még pár hónap alatt is megmutatkozó egzisztenciális súlyedését és ennek nyomában az öntudatos dolgozók kemény „jövendölésével“ szembeni előítéletek lassu, de tagadhatatlan foszladozását s az így értelmezett tárgyilagossággal megrajzolt jelenségek már beszélnek önmagukért s nem hagyják bizonytalanságban az — öntudatos olvasót. (Napjainkban azonban fokozottabban feladata az írónak félrenemérthető világossággal a félreneveltek felvilágosítása. Hamvas H. S. még határozottabb hatásúvá s így ma jelentősebbé tehetné volna regényét pl. egy általa is emlegetett házi agitációs jelenet beiktatásával. Még objektívebb lett volna a regény, hiszen azt a bérház lakói átérték s ez a jövőjükre nem közböbs emléklük miért legyen rejtett az olvasó előtt?)

Föl lehetne róni az író részletező naturalizmusát, de ez annyi mint a társadalmi realizmus magyarul zsenge irodalmának fiatal művelítői százszázalékosan céltudatos, kialakult remekírásokat követelni. Az otthoni szürke hétköznapok apró és nagy gondjainak a figyelése bizony nem szórakoztató, de ezért nem az író, de a kora felelős. A kávéházi olvasó talán önkényesnek tartja a züllesztő nyomor s a kevés öröm arányát, mindnyájan elítéltünk már így írásokat, ám később sokszor rá kellett jönnünk, hogy talán nincs is író, aki (ha tudná is) le merné írni a „testi és lelki“ nyomornak azt a fokát, amellyel naponta találkozunk. Sokhelyütt szinte gyerekesen erőltetettnek tűnik a gondok között sinylődők kényszerviselkedése, amelyekben elfojtott vágyaikat a környezetükkel szembeni (házastársak és szomszédasszonyok egymás elleni) gorombasággal kompenzálják. De ezt sem bélyegezhetjük határozottan tulzásnak. Sőt azt az aggályt is el kell ejteni, hogy a szegényebb osztályokat egyes kényes-izlésű urakkal támogatótaltatja ez a könyörtelenül naturalis ábrázolás. Csak a megrögzött ember nem tudja, hogy a mai „világrend“ kényszeríti a benne élni kényszerült osztályokat olyanokká, amilyenek s ha már az utálatnak

¹ Budapest. VII. Szövetség ucca 17/b. (Megjelent Fauszt Imre könyvkiadónál, Bpest, VIII. Sándor u. 36.)

tárgyat kell keresni, úgy ez előbbi legyen az s ne az áldozatai: az anyagilag s így erkölcsileg is elnyomított embermilliók.

(Budapest)

Békesy István

VIDÉKRE ÉS ÉLETRE ITÉLT testvéreim megértik majd és meg-
 „bocsájtják ezt az írást. Nekik ajánlom, nekik irtam“ — hangzik
 annak a regénynek az ajánlása, amit Baradlai László erdélyi uj-
 ságíró A változott viszonyok miatt... címen írt. Ebben az ajánlásban
 szembeötlő az a liraiság, amit olyannyira ismerünk az irodalmak in-
 dividualista termékeiből. Ez az ajánlás — amikor belelapozunk a
 könyvbe — nem sok jót ígér. Kellemesen lepődünk meg tehát, amikor
 az ajánlásban túl friss (bár sok helyütt mororos) olajozásban siklik
 az olvasmány. El kell ismerni: szerző iráskészsége (keresettségei elle-
 nére is) rokonszenves; meséjét, ha nem is esemény zajlás, de kiszámít-
 ott (inkább stílárisan fokozott) hév viszi. Szerző írástechnikája ri-
 portázon, filmen nőtt, s észlelhető benne némi könnyebb színpadias-
 ság. Ezek mellett azonban egyáltalán nem rejti el magát s ha nem
 is a személye, de a véleménye mindenütt jelen van. Kiderül így, hogy
 a szerző erről az oldaláról is rokonszenves: minden bajokkal együtt-
 érző, gondolkozó, megindulásra kész. Maga a regény is valami nagy
 megindulásból fakadt, s e megindulásban szerző megérezte a válto-
 zott viszonyok között az elváltozót. Láthatólag komoly ügye a tartar-
 lom, amit kialakít. S van igénye is. Az a szándéka — s úgy véli, hogy
 ez a szándéka meg is valósult — hogy napjaink egyik generációjának
 regényét írja a 30 éves banktisztviselőben, akit „a változott viszonyok
 miatt“ leépítenek s aki gazdasági bázisa megrendülésével egész léte-
 lében megrendül, bukdácsolni kezd, lépésről-lépésre távolodik egykori
 társadalmi helyéről, s az érthetetlen lefelé zuhanásban elveszti a
 fejét s (kevés motivációval) lopásra vetemedik: lecsukják. Kikerül a
 börtönből; haza tér. Kiderül, hogy régi köre tudni se akar róla. A re-
 gény végén elutazik régi otthonából. Elindul az „É“-letbe. Ilyen álta-
 lánossággal sejtet a végén a szerző. Minden sejtetés viszont bármit
 jelenthet. S tényleg ez a bármi a regény végső értelme, amikor írja:
 „Csak megy Bálint György (így hívják a regény hőst) egyenesen
 előre. Viszi a vonat, hol jobbra, hol balra... Valahol meg kell állni,
 valahol le kell szállni és előlről kell kezdeni. — Mert magának az élet-
 nek soha sincsen vége... Őt visszahozhatatlanul messze vitte a vonat
 hajdani önmagától.“ S ezek a sorok bezárják a regényt. Amint lát-
 ható szerző konkrét korregény törekvése valamiféle ellenkező előjelű
 Schnitzleri szimbolikával zárul. Az ilyen regénymegoldás valaha na-
 gyon divatos volt. Akkor volt ez, amikor a polgári regényhősök szá-
 mára bármi mélyre sülyedtek is, szociális és gazdasági értelemben,
 még a kalandok és esélyek bősége várt. Nagy távlatra volt még ekkor
 a polgári életnek s a regényhősöket el lehetett indítani a végtelenbe.
 Az olvasó fátyolos szemekkel akart búcsuzni ekkoriban olvasmányai-
 tól s jól estek szívének az ily' sejtelmes sorok. De mit jelent az ilyesmi
 ma? — Befejezetlenséget. S ha az író azt akarja ezzel mondani, hogy
 a megváltozott Bálint György új élete ilyen mindenre felkészülű élet-
 vállalással indul, mit jelent ez is, amikor ma épp az ilyen vállalás,
 illetve magának az ilyen vállalásnak a harci-meséje érdekelne ben-
 nünket? — nem is említve a legfontosabbat: hogy nem is bizonyos,
 hogy tényleg megváltozott ez a Bálint György! Az olvasót nem győzi
 meg erről a szerző. Kétségtelenül: a regény folyamán kicserélődés
 felé halad egy úr, a proletársors felé egy vasalt nadrágos. Ez a fo-
 lyamat azonban nem nyugtat meg bennünket arról, hogy a hős tény-